

مجله حقوقی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری
شماره سی و سوم، ۱۳۸۴، صص ۱۸۸ - ۱۵۹

تأملی بر کنوانسیون حفاظت میراث فرهنگی زیر آب*

دکتر جمشید ممتاز**

ترجمه محمود صوراسرافیل***

در تاریخ ۱۲ نوامبر ۲۰۰۱، کنفرانس عمومی سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی ملل متحد، یونسکو، کنوانسیون تحت عنوان «کنوانسیون حفاظت میراث فرهنگی زیر آب» تصویب کرد.^۱ در انتخاب این سازمان به عنوان کادر مذاکره به یقین‌گزیری تصور نمی‌شد. وانگهی یکی از اهدافی که این سازمان طبق سند تأسیسش بر عهده گرفته همان تکوین کنوانسیونهای بین‌المللی تأمین حفاظت میراث جهانی است.

نفع این سازمان در توجه به حفاظت میراث فرهنگی زیر آب به سال ۱۹۵۶ باز می‌گردد، همان سالی که کنفرانس عمومی یونسکو توصیه‌ای شامل

*. تحت عنوان:

“La Convention des Nations Unies sur le droit de la mer du 10 décembre 1982, 20 ans après”.

این مقاله در تاریخ ۱۱ تا ۱۲ اکتبر ۲۰۰۲ در

Colloque de l'Association Tunisienne de Science Politique

که در تونس برگزار گردیده، عرضه شده است.

** استاد دانشگاه تهران، رئیس کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد، عضو پیوسته انستیتوی حقوق بین‌الملل.

*** پژوهشگر دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی.

1. Doc, 31 C/64-31 Octobre 2001.

تأملی بر کنوانسیون حفاظت ... ❖ ۱۵۹

تعاریف اصول بین‌المللی تصویب می‌کند که در کاوشهای بین‌المللی به کار بندند، از جمله کاوشهایی در ساحل دریا یا زیر بستر آبهای داخلی یا سرزمینی.^۲ از آن پس، پیشرفت تکنیکهای بهره‌برداری در زیر دریا که دخل و تصرفهایی بر لاشه «تیتانیک»^{*} در عمق ۴۰۰۰ متری نمودی از آن است، دستیابی به بستر دریاهایی را که در اعماقی بیش از این واقعند، امکان‌پذیر کرده، بدانسان وسوسه شکارچیان گنجینه‌ها را برانگیخته است. در دستیابی به اشیائی که در پس پرده بازار نامرئی عتیقه‌جات ارزش بیشتری به دست آورده‌اند، شکارچیان گنجینه‌ها در سالهایی نه چندان دور به چندین کاوش در این‌گونه لاشه‌ها دست یازیده‌اند، گذشته از این، بیم آن نیز می‌رود که اشیائی را از دست بدهیم که در تاریخ تمدنها ارکانی جانشین ناپذیر به شمار می‌روند.

بدین جهت، مسأله اشیاء باستانی و تاریخی که در دل دریا کشف می‌شوند، در سومین کنفرانس ملل متحد حقوق دریاها مورد بحث قرار می‌گیرد. کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها که در پایان کارهای کنفرانس حقوق دریاها تصویب گردید، دارای این مزیت است که اعلام می‌دارد تعهد کلی دولتهای عضو کنوانسیون در حفاظت این‌گونه اشیاء از چه قرار است، آن هم بدون توجه به فضای دریایی که این اشیاء در آن واقع باشند.^۳ در منطقه مجاور،^{**} این کنوانسیون که تلویحاً صلاحیتی انحصاری در حق دولت ساحلی مقرر می‌دارد،^۴ در هیچ یک از مقرراتش از اشیاء باستانی و تاریخی که احتمال وجودشان در منطقه اقتصادی انحصاری

2. (Rcommandation) Adoptée le 5 décembre 1956 lors de la session de la Conférence tenue à New-Delhi, Doc. UNESCO IV.B.1.

*. Titanic.

3. Art. 303 al.1.

** zone contigüe.

4. Art. 303 al.2.

و فلات قاره قابل تصور است، صحبتی به میان نیاورده و از این رو همچنان مشمول اصل آزادی دریاها مانده است. خلأیی حقوقی که به وجود آمده، همانقدر تأسف‌انگیز به نظر می‌رسد که فعالیت‌هایی پرتلاش در جهت اکتشاف و احیای منابع طبیعی منطقه اقتصادی انحصاری و فلات قاره، امکان داده هویت چندین لاشه مشخص شوند و بدین ترتیب دستخوش وسوسه شکارچیان قرار گیرند. تا آنجا که مربوط به اشیاء باستانی و تاریخی غوطه‌ور در اعماق دریاهاست که فراتر از حاکمیت ملی قرار دارند، هرچند به علت عمق بیشتر دریاها، کمتر قابل دسترسی‌اند و از این رو از حفاظت بیشتری برخوردارند، کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها منافع اقتصادی در دو جهت متضاد در نظر گرفته است.^۵ کنوانسیون مقرر می‌دارد اگر این اشیاء مورد حفاظت قرار نگیرند، به نفع کل بشریت واگذار می‌شوند،^۶ و در این واگذاری، به منافع ترجیحی دولتهایی که به وجود پیوند به خصوصی با این اشیاء استناد می‌جویند، توجه خاصی در نظر گرفته شده است. این مقرره فاقد دقت است و به کار بستن آن بسته به دلخواه دولتهاست. به علاوه، هیچ مسؤولیتی برعهده مقام بین‌المللی اعماق دریاها* گذاشته نشده، مقامی که سازمان‌دهی و نظارت بر فعالیت‌هایی در این بخش از اعماق دریاها وظیفه او است.

از سال ۱۹۹۸ به بعد، دبیرکل سازمان ملل متحد در گزارش سالانه‌ای به مجمع عمومی تحت عنوان «اقیانوس‌ها و حقوق دریاها»** به وضوح

---

5. Art. 149. Pour une analyse des dispositions pertinentes de la Convention des Nations Unies sur le droit de la mer, Cf. M. Hayashi "Archeological and Historical Objects under the United Nations Convention on the Law of the Sea", Marine Policy, vol. 20 n° 4 1996 pp.291-296.

6. T. Sovazzi "The Evolution of International Law of the Sea: New Issues, New Challenges", Recueil des cours, vol. 286, 2000 p.209.

*. Autorité internationale du fond des mers.

**.. les océans et le droit de la mer.

خاطرنشان می‌ساخت که کمبود قواعد مربوط به لاشه‌های غوطه‌ور در منطقه اقتصادی انحصاری و فلات قاره را به وسیله عهدنامه‌ای بین‌المللی برطرف سازند.^۷ این فکر را در سال ۱۹۹۱ مدیرکل یونسکو در گزارشی آورده است که به درخواست کنفرانس عمومی درباره تقویت فعالیت این سازمان در مورد حفاظت میراث فرهنگی آماده شده بود.^۸ در پی همین گزارش است که شورای اجرایی یونسکو مدیرکل این سازمان را فرا می‌خواند که تدوین عهدنامه جدیدی در حفاظت فرهنگ زیر آب مورد بررسی قرار گیرد.^۹ این بررسی در سال ۱۹۹۵ تسلیم شد.^{۱۰} در خلال این احوال، شورای اروپا^{۱۱}* و انجمن حقوق بین‌الملل^{۱۲}** به ترتیب در سالهای ۱۹۸۵ و ۱۹۹۴ پروژه کنوانسیونهایی در این موضوع تصویب کرده‌اند. در سال ۱۹۹۶، این متنها مبنای بحث در گروه کارشناسان و نمایندگان بخش امور دریایی و حقوق دریاهاى ملل متحد و سازمان دریایی بین‌المللی^{***} قرار گرفت.^{۱۳} گروهی که مدیرکل به درخواست کنفرانس عمومی گرد

---

7. Rapport du Secrétaire général A/43/718 1988 § 42-44.

8. Doc. 26 C Res. 3.9

9. Doc. 141 EX/5.5.1 § 15.

10. Doc. 146 EX/27.

11. Projet adopté en 1985 par le Conseil de l'Europe. V. Leanza "Le régime juridique international de la mer Méditerranée", Recueil des cours, tome 236, 1992 pp.257-262.

*. Conseil de l'Europe.

12. P.J. O'Keefe "The Buenos-Aires Draft Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage Prepared by the International Law Association: its Relevance Seven Years on" in the Protection of the Underwater Cultural Heritage, Legal Aspects, G. Camarda, T. Scovazzi (Eds.) Giuffre Editore Milano 2002 pp.93-104.

** International Law Association.

***. Groupe d'experts et de représentants de la Division des affaires et du droit de la mer de l'ONU et d'Organisation maritime internationale.

13. Rapport CLT-96/ Conf 605/6.

آورد،^{۱۴} در سال ۱۹۹۷ توصیه کرد گروهی کارشناس حکومتی به منظور تدوین پروژه کنوانسیون درباره میراث فرهنگی زیر آب ترتیب دهد.^{۱۵} کنفرانس هم در همین سال گردهمایی چنین گروهی را از دبیرکل خواستار شد.^{۱۶}

از سال ۱۹۹۸ تا سال ۲۰۰۱، این گروه نشستهای سالانه‌ای برگزار کرده است.^{۱۷} اختلاف نظر کارشناسان، چه بر سر تدابیری در جهت تقویت حفاظت میراث فرهنگی زیر آب، چه نسبت به سازگاری این تدابیر با حقوق دولتها طبق موازین حقوق بین‌الملل، مانع شدند چهارمین نشست به وفاق عام* دست یابد. این است که ادامه مذاکرات در جریان از سرگیری این نشست کاری از پیش نبرد. سرانجام، گروه کارشناسان چاره‌ای جز آن ندید که به رأی‌گیری روی آورد و از این راه متن پروژه کنوانسیون حفاظت میراث فرهنگی زیر آب را به وفاق عام رساند. بیشتر کارشناسانی که نمایندگی دولتهایی را داشتند که نسبت به میراث فرهنگی زیر آب ادعای پیوندی فرهنگی، تاریخی یا باستانی عنوان می‌کردند، در رأی‌گیری به این متن یا رأی ممتنع دادند یا رأی مخالف. نتیجه رأی‌گیری^{۱۸} چه در

---

14. Doc. 28 C/Res. 313.

15. Doc. 151 EX/3.3.2.

16. Doc. 29 C/Res. 21.

17. Première réunion du 29 juin au 2 juillet 1998; seconde réunion du 19 au 24 avril 1999; troisième réunion du 3 au 7 juillet 2000 et quatrième réunion de deux parties: du 26 mars au 3 avril et du 2 au 7 juillet 2001. Toutes ces réunions se sont tenues au siège de l'UNESCO à Paris avec la participation en moyenne de quelque 80 experts gouvernementaux ainsi que les représentants de plusieurs organisations internationales, dont les Nations Unies et l'Organisation Maritime Internationale, participant aux réunions à titre d'observateurs.

*. consensus.

18. La Convention fut adoptée par la Conférence générale avec 87 voix pour, 4 contre et 15 abstentions. Cf. entre autres les votes négatifs de la Fédération de la Russie, de la Norvège et du Royaume-Uni ainsi que les abstentions de la France et de la Suède.

کمیسیون فرهنگی کنفرانس عمومی،* که تصویب متن را توصیه می‌کرد، چه در خود کنفرانس، بیانگر اختلاف نظرهایی است که آینده کنفرانس را در گیر و دار مشکلات همچنان رها می‌سازد.

۱- کنوانسیون ناظر است بر تأمین و تقویت میراث فرهنگی زیر آب

بنا بر بند ۱ ماده ۲ کنوانسیون، تحت عنوان «اهداف و اصول کلی»، «کنوانسیون ناظر است بر تأمین و تقویت میراث فرهنگی زیر آب». با توجه به چنین هدفی است که تدوین کنندگان کوشیده‌اند آنچه را از چنین میراثی استنباط می‌شود تعریف کنند و بدین ترتیب کمبودهای کنوانسیون حقوق دریاها را برطرف سازند. در این مقررۀ کنوانسیون که به تعاریف اختصاص یافته، «غرض از میراث فرهنگی زیر آب کلیه آثاری دال بر حضور انسان و دارای مشخصه‌ای فرهنگی، تاریخی یا باستانی است که در جزء و یا در کل به تناوب یا به طور دائم لاقلاً صد سال زیر آب مانده باشند». چنین محدودیتی برحسب زمان، به رغم این که کامل نیست و دارای مزیت مهمی است که عینی بودن آن است، عیب و نقصی هم عرضه می‌دارد، بدین ترتیب که اشیایی که عمر کوتاهی سپری کرده‌اند، با این که اهمیت هنری و تاریخی آنها را نمی‌توان نادیده گرفت، مشمول این کنوانسیون قرار نگرفته‌اند.

چنین است وضعیت لاشه‌های کشتی‌های جنگی که در دوران دو جنگ جهانی به قعر دریا رفته‌اند و با این حال در بعضی قوانین ملی در شمار اشیاء فرهنگی به شمار آمده‌اند.^{۱۹} از این رو، چنین القاء می‌کنند که در

*. Commission de la culture de la conférence générale.

19. G. Le Gurun "Le droit français de l'archéologie sous-marine", in Le patrimoine culturel et la mer, Aspects juridiques et institutionnels, tome, I, M. Cornu et J. Fromageau (sous la direction de), L'Harmattan 2002, p. 106, L'auteur donne, entre autres, l'exemple de Malte.

کاربرد این ضابطه نرمشی به خرج داده شود^{۲۰} و این خود به یقین مشکلاتی حقوقی برخواهد انگیزد. به هر ترتیب، درج این ضابطه دارای این مزیت است که تفکیک بین لاشه تاریخی و لاشه مدرن را امکان‌پذیر می‌کند،^{۲۱} لاشه مدرن، در بین مصارف دیگر، همچنان در انگیزه دستیابی به فلزاتش مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.

تعریف میراث فرهنگی زیر آب مشخصه‌ای دارد که هیچ عامل جغرافیایی دربر ندارد. در نتیجه، بُرد و حد شمول جغرافیایی کنوانسیون، و به طور دقیق‌تر، تعهد دولتهای عضو در حفاظت میراث فرهنگی زیر آب، همچون کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها، سراسر پهنه دریاها و اقیانوسها را دربر می‌گیرد، و نیز شامل مناطقی هم هست که تحت حاکمیت ملی این دولتها واقعند.

تعریف میراث فرهنگی زیر آب، آنطور که در کنوانسیون حفاظت میراث فرهنگی زیر آب آمده، به هر حال تعریف گسترده‌ای استنباط شده است.^{۲۲} کنوانسیون فهرست اموالی را تنظیم می‌کند که جنبه حصری ندارد و در این تعریف گنجانده می‌شوند. در آغاز، «کشتی‌ها، هواپیماها، وسایل حمل و نقل دیگر یا بعضی قطعات آنها به انضمام محمولات کشتی‌ها یا محتوای دیگر غیر از محمولات و همچنین محیط باستانی اطراف* آنها». جالب این‌که در مورد کشتی‌هایی که غرق شده‌اند، کنوانسیون کلمه

---

20. U. Leanza "Le patrimoine culturel sous-marin de la Méditerranée", in La Méditerranée et le droit de la mer à l'aube du 21ème siècle, G. Cataldi (sous la direction de), Bruylant 2002, p. 154.

21. J.P. Beurier "pour un droit international de l'archéologie sous-marine", R.G.D.I.P. tome XCIII 1989, p.48.

22. G. Carducci "The Expanding Protection of Underwater Cultural Heritage: the New Unesco Convention Versus Existing International Law", in The Protection of... op.cit. note 12, p.150.

*. Contexte archéologique.

«لاشه»* را به کار نبرده است. هنوز در حقوق بین‌الملل تعریفی از کلمه «لاشه» وجود ندارد که مورد قبول عام قرار گرفته باشد. تعریف کنوانسیون سپس عرصه‌ها،** استخوان‌بندی‌های اشیا و بقایای انسانی محیط باستانی اطراف و طبیعی مربوط» را مورد نظر قرار می‌دهد. به عنوان مثال، می‌توان آثار فانوس دریایی اسکندریه را ذکر کرد که بر اثر زمین‌لرزه‌های پی در پی در طول قرن چهاردهم به دریا پرت شده‌اند. در پایان، این فهرست «اشیائی دارای مشخصه ماقبل تاریخ» را ذکر می‌کند، از آن جمله اشیائی که جزء محمولات کشتی بوده و به دریا افتاده شده‌اند. به طور مسلم، لوله‌های دریایی (pipe-lines) و کابلهایی که بر بستر دریاها نصب شده‌اند و کلیه تأسیسات دیگری که بر فراز این بسترها استقرار یافته و هنوز به کار اشتغال دارند، در شمار میراث فرهنگی زیر آب قرار نمی‌گیرند.

به منظور حفاظت میراث فرهنگی زیر آب که بدین ترتیب حدود آن مشخص شده، تدوین کنندگان کنوانسیون که خواسته‌اند حقوق ناشی از حاکمیت*** دولتها در کلیه فضاها حفظ شوند، رهیافتی منطقه‌ای برگزیده‌اند. بدین ترتیب که در فضاها نزدیک به ساحلها، مقررات مربوط کنوانسیون حق انحصاری دولتهای ساحلی را در حفاظت میراث فرهنگی زیر آب آن فضاها، مقرر می‌کنند، در حالی که در فضاها دریایی دورتر از ساحلها، مسؤولیت حفظ این میراث، الزامی برعهده همه دولتها است.

الف - حق انحصاری دولت ساحلی در حفاظت میراث فرهنگی زیر آب
بسیار بجاست بین مقررات کنوانسیون راجع به حفاظت میراث فرهنگی زیر آب واقع در فضاها دریایی که تحت حاکمیت دولت ساحلی قرار

*. Épave.

** . Sites.

***. Droits de juridiction.

دارند از طرفی، و از طرف دیگر مقرراتی که به حفاظت میراث واقع در منطقه مجاور اختصاص داده شده‌اند، تفکیک قائل شد. در حالت اخیر، صلاحیت انحصاری دولت ساحلی بر اماره‌ای خلاف‌ناپذیر مبتنی است.*

- حفاظت میراث فرهنگی زیر آب در فضاهای دریایی که تحت حاکمیت

دولت ساحلی واقعند

به یقین، در «اعمال حاکمیت» دولتهای ساحلی در آبهای داخلی، آبهای مجمع‌الجزایری و دریای سرزمینی است که کمیسیون حق انحصاری این دولتها را در حفاظت میراث فرهنگی زیر آب که در این فضاهای دریایی غوطه‌ور شده‌اند، به رسمیت می‌شناسد. برطبق مقررۀ کنوانسیون، دولتهای ساحلی در «وضع مقررات و اجازه دخل و تصرف» نسبت به میراث فرهنگی از حق انحصاری برخوردار شده‌اند.^{۲۳} در این دو حالت و بی‌آنکه به موافقتنامه‌ها و قواعد حقوق بین‌المللی مربوط به این موضوع لطمه‌ای وارد شود، دولتهای ساحلی متعهد شده‌اند که «قواعد مربوط به دخل و تصرف در میراث فرهنگی زیر آب» را که پیوست به این کنوانسیون شده‌اند و جزء لاینفک آن به شمار می‌روند، رعایت کنند.

منظور، ۳۶ قاعدۀ برگرفته از قواعدی است که منشور بین‌المللی حفاظت و اداره میراث فرهنگی زیر آب** که در تاریخ ۹ اکتبر ۱۹۹۶

---

*. Présomption irréfragable.

23. Article 7 al. 1 de la Convention. D'après l'article 1 al. 6 de la Convention, on entend par intervention sur le patrimoine culturel subaquatique "une activité ayant principalement pour objet le patrimoine culturel subaquatique qui est susceptible de porter matériellement atteinte à ce patrimoine ou lui caser tout autre dommage directement ou indirectement".

** . Charte internationale sur la protection et la gestion du patrimoine culturel subaquatique.

شورای بین‌المللی ابنیه و عرصه‌ها^{۲۴} در صوفیه* تصویب کرده است. پیوستی که به کنوانسیون الحاق شده، همانند منشور، راهنمای اخلاقی و رسم جاری در باستانشناسی زیر آب به شمار می‌رود و بیانگر چند اصل است: ابقای ماندگار میراث در محل اصلی (*in situ*) به عنوان اولین گزینه، توسل به روشهای تحقیقی غیرمخرب، و ترغیب گشایش سیت‌ها (sites) و قرار دادن آنها در معرض دید مردم و نشر تحقیقات انجام یافته.^{۲۵} این قواعد مورد اقبال عام قرار گرفته و بدین ترتیب حتی دولتهایی که نسبت به مقررات کنوانسیون نظر مساعدی ابراز نمی‌کردند، از آن پس ملزم به رعایت آن می‌شوند.^{۲۶}

دومین محدودیتی که کنوانسیون قائل می‌شود، محدودیتی است که بر حق انحصاری دولت ساحلی در وضع مقررات و اجازه دخل و تصرف در میراث فرهنگی زیر آب و موجود در آبهای تحت حاکمیت این دولت وارد آورده است. این محدودیت راجع به کشتی‌ها و هواپیماهای دولتی است. بر طبق این کنوانسیون،^{۲۷} در صورتی که چنین کشتی‌ها یا هواپیماهایی در این آبها دیده شوند، دولت ساحلی می‌بایست به اطلاع دولت پرچم برساند، و در صورت لزوم، به اطلاع هر دولت دیگری که با این کشتی‌ها و

---

24. Plus connu sous son sigle anglais ICOMOS (International Council on Monuments and Sites). La Charte a été préparée par le Comité international du Conseil qui a pour mission d'assister l'ICOMOS et l'UNESCO à promouvoir la protection de ce patrimoine.

*. Conseil international des monuments et des sites.

25. J.P. Beurier "Commentaire de la Déclaration de Syracuse sur le patrimoine culturel subaquatique de la mer Méditerranée", in The Protection of Underwater ... op.cit. note 12, pp.282-283.

26. Cf. Intervention des représentants de la Fédération de la Russie, de Norvège et du Royaume-Uni au cours des débats de la Commission de la culture de la Conférence générale le 31 Octobre 2001, Ibid, pp.426s.

27. Article 7 al. 3.

هواپیماها، پیوند استنادپذیری بخصوص پیوندی فرهنگی، تاریخی یا باستانی برقرار کرده باشد. کنوانسیون تصریح نمی‌کند، همانطور که در مورد دولت پرچم در نظر گرفته، هر دولتی که به داشتن چنین پیوندی استناد جوید می‌بایست عضو کنوانسیون هم باشد. تا آنجا که این کنوانسیون در جهت توجیه گنجاندن این مقرر به «رویه‌ای کلی و مرسوم بین دولتها» روی می‌آورد، چنین برمی‌آید که تدوین‌کنندگان کنوانسیون این مقرر را جز بیان عرف بین‌المللی کاملاً جاافتاده‌ای نمی‌دانند. در چنین شرایطی، چندان لزومی ندیده‌اند که دولتهایی که می‌بایست از وجود کشتی‌ها و هواپیماهای متعلق به خودشان اطلاع حاصل کنند به عضویت کنوانسیون نیز درآمده باشند. به هر حال، این مقرر صرفاً با این انگیزه وضع شده که به این دولتها امکان دهد که با دولت ساحلی به منظور اتخاذ بهترین روش حفاظت میراث فرهنگی زیر آب که در فضاها دریاپی تحت حاکمیت این دولت غوطه‌ورند همکاری کنند.

- حفاظت میراث فرهنگی زیر آب در منطقه مجاور

برای آن که دولت ساحلی بتواند حفاظت اشیاء باستانی یا تاریخی منطقه مجاورش را انجام دهد، کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها به فرض و اماره (présomption) روی آورده است. برطبق مقررات این کنوانسیون،^{۲۸} دولت ساحلی می‌تواند، بنابر فرض و اماره، برداشت و دستیازی به چنین اشیائی که در منطقه مجاورش واقعند و بدون کسب مجوز همین دولت به عمل آمده باشد، نقض قوانین و مقررات گمرکی خود تلقی کند. چنین فرض و اماره‌ای بدین ترتیب دولت ساحلی را مجاز می‌داند، برطبق ماده ۳۳ همین کنوانسیون که به منطقه مجاور اختصاص یافته، به

28. Article 303 al. 2 de la Convention des Nations Unies sur le droit de la mer.

منظور پیشگیری از وقوع چنین جرمی نظارت به عمل آورد. باید دریافت که از این پس دیگر امکان طرح چنین ادعایی وجود ندارد که در هر مورد باستانشناسان یا شکارچیان گنجینه‌ها هنوز بر آن باشند که آن اشیا را دوباره به سرزمین دولت ساحلی بازگردانند. چنین احتمالی را نیز نمی‌توان از نظر دور داشت که شکارچیان گنجینه‌ها که در منطقه مجاور دولت ساحلی دست به اقداماتی یازیده‌اند، برای گریختن از نظارت این دولت غنائمشان را در بندر دولت دیگری تخلیه کنند. تا آنجا که کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها چنین احتمالی را مقرر نکرده، می‌توان نتیجه گرفت که اماره‌ای که محمل چنین مقرره‌ای است خلاف‌ناپذیر تلقی می‌شود.²⁹ بدین ترتیب، «کیفیت این اماره به صراحت فراتر از واقعیت است»³⁰ و در نتیجه به حکم نظری صائب، کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها به فرضی حقوقی^{*} روی آورده است.³¹

در واقع، تدوین‌کنندگان کنوانسیون در انگیزه‌ای به ترفندی حقوقی روی آورده‌اند که مخالفت قدرتهایی دریایی نسبت به شناسایی حقوق ناشی از حاکمیت^{**} دولت ساحلی بر اشیاء باستانی و تاریخی که در ۲۰۰ مایل دریایی یافت می‌شوند فیصله یابد، این اقدام پیشنهاد دولتهایی است که در

---

29. L. Caflisch "Submarine Antiquities and International Law of the Sea", Netherlands Yearbook of International Law, vol. XIII 1982, p.20; A. Strati "The Protection of the Underwater Cultural Heritage: an Emerging Objective of the Contemporary Law of the Sea", Martinus Nijhoff Publishers 1995 pp. 166-167; C. Economidès "La zone contiguë, insitution revalorisée par le nouveau droit de la mer", in Propos sur le nouveau droit de la mer, Pedone 1985, p.84.

30. S. Karagianis "Une nouvelle zone de jurisdiction: la zone archéologique maritime", Collection Espaces et ressources maritimes 1990, n° 4, p.10.

*. Fiction Juridique.

31. A. Strati op.cit, note 29; E. Carducci op.cit, note 22, p.190.

**.. Droits de Juridiction.

اعماق منطقه مجاورشان چنین اشیائی به وفور یافت می‌شوند.^{۳۲} در حقیقت، با این که بند ۲ ماده ۳۰۳ کنوانسیون حقوق دریاها حق دولت ساحلی را به صراحت به رسمیت نشناخته، باید پذیرفت که مقررۀ مورد نظر عملاً دولت ساحلی را از حق انحصاری وضع مقررات و اجازه برداشت چنین اشیائی در این منطقه برخوردار کرده است. به هر تقدیر، تا آنجا که کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها برداشت اشیاء منطقه مجاور را نقض قوانین و مقررات دولت ساحلی می‌داند، باید نتیجه گرفت که فقط همین دولت است که توانایی اقدام به چنین اعمالی را دارد. این مقررۀ کنوانسیون که به «نظارت بر داد و ستد این اشیاء» اختصاص یافته، حقی انحصاری است که بدین ترتیب دولت ساحلی را برخوردار کرده به طور مسلم کاوش باستانی منطقه را دربر نمی‌گیرد، و این کاوش همچنان مشمول اصل آزادی دریاها خواهد ماند.

صلاحیتی که کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها دولت ساحلی را در این زمینه برخوردار می‌سازد، به مراتب گسترده‌تر از صلاحیت در نظارت پیشگیرانه و اعمال مجازاتی است که حقوق بین‌الملل در همین منطقه به او تفویض می‌کند. در حقیقت، با نوآوری مهمی در جهت ایجاد منطقه‌ای حاکمیتی (zone de souveraineté) سر و کار داریم که دکتترین منطقه باستانی (zone archéologique) توصیف می‌کند.^{۳۳} بدین ترتیب، مقررات بند ۲ ماده ۳۰۳ در جهت توسعه تدریجی حقوق عمل می‌کند و از این رو همچنان مشمول اصل آثار نسبی قرارداد بین طرفها (res inter alios acta)

32. M.C. Giorgi "Underwater Archeological and Historical Objects: A Handbook on the New Law of the Sea", R.J. Dupuy, D. Vignes (Edited by) 1991, pp.568-569.

33. L. Caflisch op.cit. note 30, p.20; A. Strati op.cit. note 29, p.167; V. Leanza op.cit. note 20. P.146.

قرار می‌گیرد.^{۳۴} هم اکنون، چندین دولت، به استناد این مقررات، اقدام به استقرار منطقه‌های باستانی کرده‌اند.^{۳۵}

کنوانسیون حفاظت میراث فرهنگی زیر آب، در همان حال که این مقررات را به صورت مقررات خود درآورده، محدودیتهایی هم بر حق انحصاری دولت ساحلی در منطقه مجاورش که کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها پیش‌بینی کرده، وارد آورده است. به هر حال و بدین ترتیب، هرگاه دولت ساحلی در جهت اجازه دخل و تصرف در میراث فرهنگی زیر آب در منطقه مجاور خود اقدام به وضع مقررات می‌کند، کنوانسیون جدید این دولت را متعهد می‌سازد قواعد مقرر در پیوست را رعایت کند، و این خود از نظری دیگر شرکت در تقویت این میراث تلقی می‌شود.^{۳۶}

ب- مسئولیت مشترک دولتها در حفاظت میراث فرهنگی زیر آب

ماده ۹ کنوانسیون در حفاظت میراث فرهنگی زیر آب در منطقه اقتصادی انحصاری و فلات قاره، و ماده ۱۱ مربوط به حفاظت همین میراث در بالای اعماق دریاها و زیر بسترهایشان که فراتر از حدود صلاحیت ملی قرار دارند و معمولاً معروف به منطقه‌اند، اعلام می‌دارند که «برعهده کلیه دولتهاست که حفاظت میراث فرهنگی زیر آب را رعایت کنند». مسئولیت اصلی چنین حفاظتی به دولتی موصوف به «هماهنگ کننده» (Coordonnateur) واگذار خواهد شد که در حالت اول «به نام دولتهای طرف عهدنامه و نه به نفع خاص خود» عمل خواهد کرد،^{۳۷} و در حالت دوم

34. S. Karagianis op.cit, note 30, p.23.

35. Cf. entre autres la France: Loi no 89-874 du 1er décembre 1989 relative aux biens culturels maritimes et le Danemark: Act n° 530 du 10 Octobre 1984.

36. Article 8.

37. Article 10 al.6.

«به نفع کل بشریت و به نام کلیه دولتهای طرف عهدنامه»^{۳۸} بدین ترتیب، دولت هماهنگ کننده که عضو کنوانسیون نیز هست وظایفی دوچندان برعهده خواهد داشت.

- *مسئولیت دولت هماهنگ کننده در منطقه اقتصادی انحصاری و فلات*

قاره

بنابر کنوانسیون^{۳۹} با این که سمت دولت هماهنگ کننده به مقتضای وضع جغرافیایی برتر، مناسب وضع دولت ساحلی در نظر گرفته شده، این دولت مجاز است رسماً از این سمت کناره گیری کند. در این صورت، دولتهایی که از پیوند واقعی، به خصوص پیوند فرهنگی، تاریخی یا باستانی با میراث برخوردارند، فراخوانده می شوند که بین خودشان دولت هماهنگ کننده ای برگزینند.^{۴۰}

به منظور کاستن خطر چپاول میراث فرهنگی زیرآب، کنوانسیون، شفافیت فعالیتهای مربوط به آن را شرط دانسته است.^{۴۱} بنابر مقررات مربوط، هر شخص یا کشتی ای که به کشفی دست یابد و یا در نظر داشته باشد در میراثی واقع در منطقه اقتصادی انحصاری یا فلات قاره دخل و تصرف هایی به عمل آورد،^{۴۲} باید نه تنها به دولت متبوع خود بلکه به دولت ساحلی نیز اعلام کند.

در این حال، زیر نظر دولت هماهنگ کننده، مشورتهایی با کلیه دولتهایی که با این میراث پیوندی واقعی دارند، به عمل می آورند تا تدابیری^{۴۳}

38. Article 12 al.6.

39. Article 10 al.3.

40. Article 9 al.5.

41. Article 9 al.1.

42. Article 9 al.3 et 4.

43. Article 10 al.5.

ضروری در جهت حفاظت اشیاء غوطه‌ور اتخاذ کنند. اجرای این تدابیر و صدور اجازه‌نامه‌های مورد لزوم طبق قواعد الحاقی به کنوانسیون از وظایف دولت هماهنگ کننده است. با وجود این، دولتهای شرکت کننده در مشورتها مجازند این وظیفه را به عهده دولت دیگر عضو کنوانسیون بگذارند، آن هم به شرط موافقت دولت هماهنگ کننده. در صورتی که به نظر این دولتها، بررسی‌های مقدماتی در میراث لازم آید، دولت هماهنگ کننده فراخوانده خواهد شد که آن بررسی‌ها را به انجام رساند و برحسب مورد اجازه‌نامه‌های لازم را صادر کند. این دولت نتایج حاصل را بی‌درنگ به اطلاع مدیرکل یونسکو خواهد رساند که در اختیار دولتهای دیگر بگذارد. به هر حال، در صورت لزوم، دولت هماهنگ کننده استثنائاً مجاز خواهد بود، قبل از هر مشورت، بر طبق کنوانسیون،⁴⁴ تدابیری به منظور حفاظت میراث فرهنگی زیر آب اتخاذ کند. این تدابیر ناظر است بر پیشگیری احتمال هر خطر قریب‌الوقوع، به خصوص چپاول یا هر نوع فعالیت بشری زیان‌آور. در جریان اتخاذ چنین تدابیری، در صورت لزوم ممکن است کمک و معاضدت دولتهای دیگر عضو کنوانسیون خواسته شود.

- مسؤولیت دولت هماهنگ کننده در منطقه

رژیم حفاظت میراث فرهنگی زیر آب که در بالای اعماق دریاها و فراتر از حدود حاکمیت ملی واقع است و میراثی است که در کنوانسیون مقرر شده - همانند آنچه برای منطقه اقتصادی انحصاری و فلات قاره پیش‌بینی کرده‌اند - متضمن دو روزه است: نشر اطلاعات راجع به میراث در مقیاسی گسترده، با توجه به این که شفافیت این نشر ضامن حفاظت میراث است، و خود حفاظت.

44. Article 10 al.4.

تا آنجا که مربوط به روزنه اول است، اشخاص و کشتی‌هایی که به کشفی دست یافته‌اند و یا قصد دارند دخل و تصرفی در میراث فرهنگی زیر آب به عمل آورند، متعهدند که این کشف را به دولت متبوعشان اعلام دارند.^{۴۵} این دولت به نوبه خود مکلف است اطلاعاتی را که بدین ترتیب به دست می‌آورد به مدیرکل یونسکو و دبیرکل مقام بین‌المللی اعماق دریاها* ابلاغ کند، دولتهای عضو کنوانسیون هم به نوبه خود به وسیله دبیرکل از این اطلاعات آگاهی می‌یابند.^{۴۶}

در این حال، مدیرکل همه دولتهایی را که اظهار تمایل کرده‌اند در راه و رسم حفاظت مؤثر میراث فرهنگی طرف مشورت قرار گیرند فرا می‌خواند. تا آنجا که چنین تمایلی بر پیوندی قابل اثبات با میراث فرهنگی استوار باشد - چنانچه کنوانسیون هم از تصریح آن خودداری نکرده - این دولتها به جز دولتهایی نمی‌توانند باشند که با اشیای غرقه در آب، منشأ فرهنگی، تاریخی یا باستانی مشترکی دارند.^{۴۷} این دولتها را فرا می‌خوانند که یکی از دولتهای عضو را در سمت دولت هماهنگ کننده انتخاب کنند.^{۴۸} هرچند حفاظت میراث فرهنگی زیر آب در این دو منطقه مبتنی بر ماده ۱۴۹ کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاهاست، کنوانسیون نوین همان فرمولی را که در این ماده آورده شده به کار نمی‌برد. ماده ۱۴۹ به عبارت «... دولت یا کشور منشأ»** شیئی باستانی یا تاریخی هم ارجاع می‌دهد که در کنوانسیون یونسکو دیده نمی‌شود. این حذف تا آن حد قابل

---

45. Article 11 al.1.

*. Secrétaire général de l'Autorité internationale des fonds marins.

46. Article 11 al.3 et 4.

47. Article 11 al.4.

48. Article 12 al.2.

** De l'Etat ou du pays d'origine.

توجیه است که اصطلاح «کشور منشأ» (pays d'origine) ابهامی دربردارد⁴⁹ و در سطح بین‌المللی هم فاقد بیان شایسته و بایسته‌ای است. همانند مقررات مربوط در کنوانسیون حفاظت میراث فرهنگی زیر آب در منطقه اقتصادی انحصاری و فلات قاره، دولت هماهنگ‌کننده مأموریت خواهد یافت تدابیر حفاظتی مورد توافق دولتهایی را که در مشاورات شرکت کرده‌اند، به اجرا درآورد. همچنین صدور اجازه‌نامه‌های مقتضی که به موجب تدابیر مورد توافق صادر شود، از اختیارات او است. در هر دو صورت و به شرط توافق این دولتها، دولت دیگری می‌تواند به جای دولت هماهنگ‌کننده استقرار یابد،⁵⁰ حال آن‌که فقط دولت هماهنگ‌کننده، و نه دولت دیگر، در شرایطی قرار دارد که بررسی‌های مقدماتی میراث را ادامه دهد و اجازه‌نامه‌های مقتضی بدین منظور صادر نماید. نتایج این بررسی‌ها هم به وسیله او به دبیرکل یونسکو ابلاغ خواهد شد و در پی آن دبیرکل نیز در اختیار کلیه دولتهای عضو قرار می‌دهد.⁵¹ هرگاه خطری قریب‌الوقوع میراث فرهنگی زیر آب را تهدید کند، کلیه دولتها مجاز خواهند بود، حتی قبل از مبادرت به هرگونه مشورت، تدابیری مقتضی جهت دفع آن، اتخاذ کنند.⁵²

۲- سازگاری کنوانسیون با حقوق بین‌الملل

ماده ۳ کنوانسیون به صراحت اعلام می‌کند که هیچ‌یک از مقرراتش «لطمه‌ای به حقوق، حاکمیت و تکالیف دولتها طبق حقوق بین‌الملل وارد نمی‌سازد، و همچنین کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاهای». اغلب دولتها که نسبت به کنوانسیون مخالف یا ممتنع رأی داده‌اند بر این باورند

49. R. Goy "L'épave du Titanic et le droit des épaves en haute mer", A.F.D.I. 1989, p.759.

50. Article 12 al.4.

51. Article 12 al.5.

52. Article 12 al.3.

که مقرراتی در این کنوانسیون با کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها ناسازگارند. به صراحت می‌توان دریافت منظور مقرراتی است مربوط به حفاظت میراث فرهنگی زیردریا در منطقه اقتصادی انحصاری و فلات قاره که دولت ساحلی را از حقوقی مازاد بر حاکمیت* برخوردار می‌کنند، و مقرراتی مربوط به لاشه کشتی‌های دولتی،^{۵۳} بدون توجه به اصل مصونیت این‌گونه کشتی‌ها.

الف - سازگاری حقوق ناشی از حاکمیت** که برای دولت ساحلی در نظر گرفته شده است

بی‌شک، مسأله حفاظت میراث فرهنگی زیر آب در منطقه اقتصادی انحصاری و فلات قاره اختلاف نظر بیشتری در گروه کارشناسان حکومتی*** برمی‌انگیزد. چنانچه یک بار دیگر شکافی سربرآورد که در جریان سومین کنفرانس ملل متحد درباره حقوق دریاها، طرفداران شناسایی صلاحیت دولت ساحلی را در برابر دولتهایی قرار می‌داد که از آسان‌تر شدن انضمام خزنده**** این فضاها دریا به سرزمین دولت ساحلی بیم داشتند. فرمولی که گروه کارشناسان بدان دست یافته، اختلاف‌نظری را که همواره مانع اصلی وفاق نسبت به کنوانسیون بوده است، پایان نمی‌بخشد.

به اعتقاد برخی، مقررات کنوانسیون تعادلی را که کنوانسیون حقوق دریاها بین حقوق و تکالیف دولت ساحلی در منطقه اقتصادی انحصاری و فلات قاره به سختی ساخته و پرداخته است، مورد سؤال قرار می‌دهد. مقررات

---

*. Droits de juridiction supplémentaires.

53. Cf. Déclarations de la Norvège, de la Fédération de la Russie et de la France, op.cit, note 26.

**.

***. Groupe d'experts gouvernementaux.

****. Territorialisation rampante.

کنوانسیون اخیر که تعادل منظور را در جهتی مساعد نسبت به حقوق دولت ساحلی برهم زده، دیگر نمی‌تواند مبتنی بر کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها تلقی شود.

چنین است مقرره‌ای که دولت ساحلی را از حق منع و اجازه هرگونه دخل و تصرف در میراث فرهنگی زیر آب در منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره برخوردار کرده است.^{۵۴} این حق در این انگیزه به این دولت داده شده که لطمه به حقوق حاکمه‌ای* نزنند که حقوق بین‌الملل و کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها به منظور اکتشاف و بهره‌برداری منابع طبیعی این فضاها را دریایی مقرر کرده است. بی‌تردید با نوعی نوآوری سر و کار داریم که علت وجودی آن را به سختی می‌توان توجیه کرد. حق نوپدید دولت ساحلی که نیز ماهیتی به اعتبار وظایف** عرضه می‌دارد، ناظر بر این است که احتمال تعارض بین منافع دولتهایی که خواستارند اقدام به برداشت میراث واقع در این فضاها به عمل آورند و منافع دولت ساحلی که قصد دارد اکتشاف چنین منابعی را خود در دست گیرد، به نحوی فیصله یابد. با توجه به آنچه گفته شد، جای تردید نیست که چنین احتمالی کم روی می‌دهد. چنانچه در بعضی حالات، برداشت از میراث یا بازگرداندن لاشه کشتی به سطح آب*** مستلزم سلطه‌ای کم و بیش طولانی بر اعماق دریاها است و این خود مانع عملیات بهره‌برداری است که لطمه برگشت‌ناپذیری به حقوق ناشی از حاکمیت دولت ساحلی وارد نمی‌آورند. در عوض، خطر وقتی به صورت مهم عرض اندام می‌کند که حفاری زیر بستر اعماق دریاها به منظور بهره‌برداری منابع، تخریب میراث فرهنگی زیر

---

54. Article 10 al.2.

*. Droits souverains.

***. De nature fonctionnelle.

****. Renflouage.

آب را فراهم آورد، احتمالی که کنوانسیون پیش‌بینی نکرده است.^{۵۵} با کمال تأسف، مقرر کنوانسیون در انگیزه حفاظت میراث فرهنگی زیر آب تدوین نشده و به نظر زائد است. تدوین‌کنندگان کنوانسیون می‌توانستند به صرف گنجاندن مقرره‌ای اکتفا کنند که به ماده ۵۹ کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها ارجاع دهد. این مقرر راجع به مسأله حقوق مازاد* در منطقه اقتصادی انحصاری است و مبنای حل تعارضاتی را در مواردی تعیین می‌کند که در فضای منطقه اقتصادی انحصاری کنوانسیون نه حقوقی و نه صلاحیتی** مقرر می‌دارد، و چنین برمی‌آید که بیانگر حالتی در جهت حفاظت میراث فرهنگی زیر آب در منطقه اقتصادی انحصاری در نظر گرفته شده است.^{۵۶} به منظور حل اختلافی که ممکن است بدین قرار بین منافع دولت ساحلی و یک یا چند دولت دیگر روی دهد، ماده ۵۹ اشعار می‌دارد که این اختلاف «می‌بایست بر مبنای عدل و انصاف، و با توجه به کلیه اوضاع و احوال مناسب حال فیصله یابد، آن هم با توجه به اهمیت منافع مورد اختلافی که به اعضای مختلف کنوانسیون و جامعه بین‌الملل در مجموع تعلق می‌گیرد». ناگفته نماند که توسل به این اصول کاربرد حقوق ناشی از حاکمیتی را که دولت ساحلی بر منابع طبیعی دارا است در هیچ مورد از حق تقدم برخوردار نمی‌کند، و راه‌حلی است که کنوانسیون حفاظت میراث فرهنگی زیر آب در همه جا لازم می‌شمارد. به هر حال، در بعضی حالات، اهمیت استثنایی میراث منافع جامعه بین‌الملل را نسبت به منافع دولت ساحلی برتر می‌شمارد.

---

55. Article 56 al.1 a) et article 77 al. 1 de la Convention des Nations Unies sur le droit de la mer.

*. droits résiduels.

** . Jurisdiction.

56. G. Carducci op.cit, note 22, p.198.

به طور کلی و صرف نظر از مشکلاتی که کاربرد برخی مقررات کنوانسیون به بار می‌آورند، باید پذیرفت که در قلمرویی همچون حفاظت میراث فرهنگی زیر آب در منطقه اقتصادی انحصاری و فلات قاره، آن هم قلمرویی که کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها به سکوت برگزار می‌کند و حقوق بین‌الملل هم تطبیق نمی‌کند، ناسازگاری کنوانسیون بایستی با نوعی نرمش به کار برده شود. مسلم این که کاربردی بیش از حد موشکافانه نتایج عبث و بیهوده‌ای به بار خواهد آورد^{۵۷} و چه بسا فواید کنوانسیون را که به هر حال به توسعه تدریجی حقوق بین‌الملل و برطرف ساختن خلأیی حقوقی اختصاص یافته، از بین خواهد برد. این است که رژیم حفاظت میراث فرهنگی زیر آب واقع در این فضاها دریاها را که کنوانسیون ساخته و پرداخته است، به صرف این که مسئولیت اثربخشی که کنوانسیون بر عهده دولت ساحلی و فراتر از مقررات کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها در نظر گرفته، نمی‌توان کنار گذاشت. به درستی می‌توان دریافت که کنوانسیون اخیر هیچ صلاحیتی به اعتبار وظایف* در حق این دولت نسبت به این میراث مقرر نکرده است،^{۵۸} با این وجود به درستی می‌توان دریافت که هیچ‌یک از مقررات این کنوانسیون دولت ساحلی را در اخذ تدابیری برای حمایت این میراث منع نمی‌کند. به عکس، کنوانسیون ملل متحد حقوق دریاها هم حفاظت آن را بر عهده این دولت گذاشته است.^{۵۹} بی‌شک، بنابر نظر کارشناسان، دولت ساحلی در وضع مناسب‌تری قرار دارد و نظر به همین وضع جغرافیایی است که

---

57. Ibid. p.143: Scovazzi "The 2001 Unesco Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage", in The Protection of the Underwater... op.cit, note 12, p.122.

*. Jurisdiction fonctionnelle.

58. U. Leanza op.cit, note 20, p.156.

59. Article 303 al.1 de la Convention des Nations Unies sur le droit de la mer.

می‌تواند چنین وظیفه‌ای را برعهده گیرد.^{۶۰}
رژیم حفاظت میراث فرهنگی زیر آب در منطقه اقتصادی انحصاری و فلات قاره که کنوانسیون مستقر کرده است، مزیت مهمی عرضه می‌دارد که به رژیم آزادی، آن طور که از حقوق بین‌الملل نتیجه می‌شود، پایان می‌بخشد، رژیمی که جز تشویق و حمایت غارتگران گنجینه‌ها نمی‌توانست.^{۶۱}

ب- سازگاری وضع لاشه کشتی‌های دولتی

اصل دیگری که ماده ۳۲ کنوانسیون ملل متحد راجع به حقوق دریاها اعلام می‌دارد همان مصونیت کشتی‌های جنگی و کشتی‌های دیگری است که جهت مقاصد غیرتجاری مورد استفاده قرار می‌گیرند. این اصل هیچگاه شک و تردیدی برنیا نگیخته است. وانگهی بر مبنای همین اصل است که کنوانسیون اخیر این کشتی‌ها را از تعهد ابلاغ* و اعلام** معاف می‌دارد، ابلاغ و اعلامی که کشتی‌های دیگر مقید به رعایت آنند.^{۶۲} با این وصف، مسأله‌ای که می‌توان مطرح کرد این است که این مصونیت را می‌توان یا نمی‌توان نسبت به لاشه‌های این کشتی‌ها نیز گسترش داد.
کنوانسیون ملل متحد راجع به حقوق دریاها پاسخی به این پرسش نمی‌دهد، پرسشی که در جریان مذاکرات کنوانسیون از طرف اتحاد شوروی

60. L.V. Prott "Les négociations au sein de l'UNESCO pour une Convention sur la protection du patrimoine subaquatique", in Le patrimoine culturel de la mer, op.cit, note 19 p.228.

61. T. Scovazzi op.cit, note 57, p.117.

*. Notification.

** . Declaration.

62. Conformément à l'article 13 de la Convention, les Etats parties "veillent à ce que ces navires se conforment dans la mesure du raisonnable et du possible aux dispositions des articles 9, 10, 11, 12 de la Convention".

عنوان گردید. این ابتکار اول بار در پیروی عملیاتی برانگیخته شد که ایالت متحده برای بازگرداندن* لاشه زیر دریایی شوروی که در سال ۱۹۶۸ در اقیانوس اطلس غرق شده بود، انجام گرفت.^{۶۳} چندین پیشنهاد از طرف اتحاد جماهیر شوروی و پشتیبانی دولتهای سوسیالیستی، کشتی‌ها و هواپیماهایی را که فراتر از دریای سرزمینی غرق بشوند از مصونیت قضایی جامعی برخوردار می‌کرد.^{۶۴} کمیسیون کلیه این پیشنهادها را رد کرد.

وانگهی، فکر زیر نهاد این پیشنهادها که در کنوانسیون حفاظت میراث فرهنگی زیر آب برگرفته می‌شد، هر دخل و تصرفی را نسبت به چنین لاشه‌هایی که در منطقه اقتصادی انحصاری، فلات قاره و یا در اعماقی فراتر واقعند، بدون اجازه دولت پرچم منع می‌کرد.^{۶۵} در عوض، در فضاهای دریایی که تحت حاکمیت دولت ساحلی قرار دارند، این دولت از حق انحصاری وضع مقررات و اجازه دخل و تصرف در این لاشه‌ها برخوردار است. با این وجود، در هم و غم همکاری جهت دستیابی به بهترین حفاظت‌ها، کنوانسیون مقرر می‌دارد که دولتهای ساحلی، در صورت کشف چنین لاشه‌هایی، دولت پرچم و دولتهای دیگری را که با لاشه‌ای پیوندی واقعی دارند «باید مطلع سازند».^{۶۶} این مقررۀ کنوانسیون مخالفت قدرتهای بزرگی را برمی‌انگیخت که عقیده داشتند بازگرداندن کشتی‌ها و هواپیماها به سطح آب که در دریای سرزمینی دچار سانحه شده‌اند، فقط پس از کسب موافقت دولت پرچم امکان‌پذیر خواهد بود. به نظر می‌رسد که عملکرد دولتها تأیید چنین عقیده‌ای است.

---

*. Renflouer.

63. J.P. Quéneudec "Chronique du droit de la mer", A.F.D.I. 1977, p.734.

64. J.P. Quéneudec "Chronique du droit de la mer", A.F.D.I. 1981, pp.680-681.

65. Articles 11 al. 7 et 12 al.7.

66. Article 7 al.3.

دلیلی که می‌توان خاطر نشان ساخت یادداشت دیپلماتیکی است که در تاریخ ۳۱ اکتبر ۱۹۸۰ اتحاد جماهیر شوروی به ژاپن تسلیم کرده^{۶۷} که عملیات به روی آب آوردن کشتی جنگی روسی آمیرال ناخلف (Amiral Nakhlov) که در دریای سرزمینی اش سقوط کرده بود، بیدرنگ متوقف شوند.^{۶۸} وقفه عملیات در زمانی به عمل آمد که کشتی جنگی، قبل از غرق شدن، در جریان جنگ روسیه و ژاپن در سال ۱۹۰۵، به دست نیروی دریایی ژاپن ضبط گردیده بود و، از این رو دیگر، نمی‌توانست از مصونیت برخوردار باشد.^{۶۹} حساسیت دولتهای دریایی نسبت به لاشه کشتی‌های جنگی‌شان چنان است که بعضی قدرتهای دریایی برنامه‌های درازمدتی برای حفاظت آن کشتی‌ها در نظر گرفته‌اند.^{۷۰} مسلم این که چنین سیاستی عملی نخواهد شد مگر به یاری دولتی ساحلی که در سرزمین دریایی اش لاشه‌ای غوطه‌ور شده باشد. وانگهی، علت وجودی موافقتنامه‌های بین‌المللی راجع به به روی آب آوردن لاشه کشتی‌ها و منعقد بین دولت پرچم و دولتی که این لاشه‌ها در آبهایش غوطه‌ورند، همین است. لزوم این موافقتنامه‌ها تا حدی است که عملیات به روی آب آوردن کشتی بی‌تردید «فاقد رابطه مستقیم با عبور» از دریای سرزمینی است و کشتی‌های باربر نمی‌توانند بدون کسب اجازه قبلی از دولت ساحلی برای اقدام به چنین

---

67. Cf. Déclarations de la Fédération de Russie, du Royaume-Uni et des Etats-Unis d'Amérique, op.cit, note 27.

68. J.P. Qéneudec, op.cit, note 64, p.680.

69. J.A. Roach "Sunken Warships and Military Aircrafts" Marine Policy, vol.20 n° 4, p. 352.

70. Cf. Instruction du ministère de la Défense de la France en date du 10 juin 1999 ayant pour objet l'instruction préliminaire des dossiers de découverte d'épaves de navires militaires français dans les eaux étrangères. Pour plus de détails, Cf. G. Le Gurin op.cit, note 19, p.115.

عملیاتی، به اصل عبور بی‌ضرر استناد جویند.^{۷۱} این موافقتنامه‌ها باید نقطه پایان فرایندی در نظر گرفته شوند که به وسیله آن دولت ساحلی اطلاعاتی راجع به میراث فرهنگی زیر آب در اختیار دولت ذی‌نفع بگذارد و او را مجاز دارد دخل و تصرفی در میراث به عمل آورد. کنوانسیون هم انعقاد چنین موافقتنامه‌هایی را جهت حفظ و ابقای این میراث ترغیب می‌کند.^{۷۲} بدین ترتیب، دلیلی که بر طبق آن انعقاد موافقتنامه‌های دوجانبه بین دولتهای ذینفع در بازگرداندن لاشه کشتی‌های جنگی به روی آب و لاشه کشتی‌های جنگی غوطه‌ور در آبهای سرزمینی، احراز اصل مصونیت این لاشه‌ها از طرف دولت ساحلی تلقی می‌شود، به جا است که بار دیگر مورد بررسی قرار گیرد. در عمل، مجموع موافقتنامه‌هایی که بدین منظور انعقاد یافته‌اند بیشتر بر حق مالکیت دولتی استوار است که هویت او را بتوان مشخص کرد. این حق مالکیت خود نمی‌تواند مانع دخل و تصرفی شود که دولت ساحلی نسبت به کشتی‌های دولتی آن هم به منظور حفاظت به عمل می‌آورد.

موافقتنامه‌ای در تاریخ ۶ نوامبر ۱۹۷۲ بین استرالیا و هلند که در آن، دولت اخیر در سمت جانشین مالکین کشتی‌های کمپانی هند شرقی که در سواحل استرالیا غوطه‌ورند اقدام می‌کند،^{۷۳} همچنین مبادله یادداشتهای ۲۲ سپتامبر ۱۹۸۵ بین آفریقای جنوبی و انگلستان که به حقوق و منافع استناد می‌جوید که دولت انگلستان نسبت به کشتی‌های نیروی دریایی‌اش همچنان

---

71. Article 19 al. 2 f) de la Convention des Nations Unies sur le droit de la mer. L. Migliorino "The Recovery of Sunken Warships in International Law" in Essays on the New Law of the Sea, B. Vukas (ed. By) Zagreb 1985, p.253.

72. Article 6 al.1.

73. J.P. Beurier op.cit, note 21, p.55, Texte de l'Accord in The Protection of Underwater...

حفظ کرده است،^{۷۴} صحت این نظر را تأیید می‌کنند. اظهارات ویلیام کلینتون (William Clinton)، رئیس‌جمهور ایالات متحده، به تاریخ ۱۹ ژانویه ۲۰۰۱ درباره کشتی‌های جنگی در همین جهت است.^{۷۵} به هر حال، این اظهارات به ماده ۱۷ قانون اساسی ایالات متحده امریکا ارجاع می‌دهد که فقط کنگره حق دارد سرزمین یا هر مالی را که متعلق به دولت فدرال است از مالکیت این دولت خارج سازد، و در شمار آنها لاشه کشتی‌های جنگی. توضیحات مدیرکل وزارت خارجه ژاپن در تاریخ ۱۹ مه ۱۹۷۹ در پارلمان این کشور نیز بر همین روال است.^{۷۶} همچنین، بر مبنای عنوان مالکیت کشور پادشاهی اسپانیا نسبت به دو کشتی فرگات (frégate) که در دریای سرزمینی ایالات متحده دچار سانحه می‌شوند، دیوان عالی طی تصمیمی در تاریخ ۲۰ فوریه ۲۰۰۱ دو شکایت ایالت ویرجینی (Virginie) و شرکتی خارجی را رد می‌نماید.^{۷۷}

استدلالی که به ظاهر رفته رفته مورد تبعیت قرار می‌گرفت،^{۷۸} و علاوه بر آن، اتفاق نظر قسمت مهمی از دکتترین را نیز جلب می‌کرد،^{۷۹}

---

74. L. Vierucci "Le statut juridique des navires de guerre ayant coulé dans les eaux étrangères: le cas des frégates espagnoles Juno et Gala retrouvées au large des côtes des Etats-Unis", R.G.D.I.P. tome 105, 2000, p.720.

75. Statement by the President of the US of America on the US Policy for the Protection of Sunken Warships (19 January 2001) Texte in the Protecting of ... op.cit, note 12, p.447.

76. The Japanese Annual of International Law n° 29, 1986, p.115.

77. L. Vierucci op.cit, note 74, p.707.

78. Le "Memorandum of Understanding Between the Gornment of Great-Britain and Canada Pertaining to the Shipwrecks HMS Terro 5,8 August 1997" se réfère néanmons au principe de l'immunité souveraine des épaves des navires de guerre. Faut-ily voir l'influence du Royaume-Uni, partisan convaincu de cette thèse? Texte in the Protectiong of ... op.cit, note 12, pp.442-443.

79. Cf. le recensement des auteurs qui y sont favorables fait par A. Strai op.cit, note 29, p.235, Cet auteur dresse aussi la liste des auteurs qui estiment que le principe de l'immunité des navires d'Etats' étend aux épaves de ces mêmes navires.

دارای مزیتی است که مبتنی بر وضع حقوقی* کشتی‌های دولتی قرار نگرفته، آن هم وضعیت و احوالی که به سختی می‌توان نسبت به لاشه‌های همین کشتی‌ها به کار بست. توضیح این که مصونیتی که حقوق بین‌الملل به این کشتی‌ها اعطا می‌کند، به سبب وظایفی توجیه می‌شود که در سمت ارگانهای دولتی انجام می‌دهند که پرچمش را حمل می‌کنند. همین که این کشتی به وضع لاشه درآمدند، با این که همچنان تحت مالکیت این دولت می‌مانند، طبعاً دیگر قادر نیستند اعمالی مربوط به حاکمیت انجام دهند و از این رو نمی‌توانند از مصونیت برخوردار باشند. فقط اسناد رسمی و اموالی که درون کشتی وجود دارند و هنوز می‌توانند در انجام چنین اعمالی به کار آیند، همچنان از مصونیت برخوردار خواهند ماند،^{۸۰} احتمالی که به سختی نسبت به لاشه‌هایی تحقق خواهد یافت که طی سالیان در اعماق دریاها غوطه‌ور مانده و از این رو دچار خوردگی پیشرفته‌ای شده باشند.

مقررات کنوانسیون حفاظت میراث فرهنگی زیر آب حقوق مالکیت را در برنمی‌گیرد. برطبق کنوانسیون، حراست و ابقای در محل** میراث فرهنگی زیر آب می‌بایست گزینه‌ای دارای حق تقدم تلقی شود.^{۸۱} دخل و تصرف در میراث مجاز نیست مگر به شرطی که در حفاظت، شناسایی یا احیای اشیاء غوطه‌ور به نحو قابل ملاحظه‌ای شرکت جوید.^{۸۲} چنین است دخل و تصرفهایی ناظر بر پیشگیری هر خطری قریب‌الوقوع به خصوص غارت^{۸۳} آن اموال. در این صورت، «اجزای میراث فرهنگی زیر آب که بازیافته می‌شوند، به امانت سپرده می‌شوند، و باید به نحوی نگهداری و اداره

*. Statut juridique.

80. L. Vierucci op.cit, note 74, p. 717.

** In situ.

81. Article 2 al.6.

82. Règle 1 de l'Annexe.

83. Articles 10 al. 4 et 12 al.3.

شوند که حفاظت آنها در مدت زمانی طولانی تأمین گردد».^{۸۴}

کنوناسیون بدین ترتیب وضعیت* اشیاء بازیافته را به همان صورت بی‌کم و کاست حفظ می‌کند. در این انگیزه است که کنوانسیون حقوق حاکم بر معاضدت** و حقوق حاکم بر گنجینه‌ها*** را از برد و حد شمول خود خارج می‌سازد. با وجود این، چه بسا ممکن است اجازه بازیافتن لاشه‌ها از طرف ادارات صلاحیت‌دار به اشخاص خصوصی داده شود، به شرطی که برطبق کنوانسیون حفاظت میراث فرهنگی زیر آب صادر شود.^{۸۵} کنوانسیون در نظر دارد که منافع خصوصی، که در واقع طعمه سودآوری است، اثرات مقررات کنوانسیون را به هیچ‌شمارند. مسلم این‌که، هر انگیزه‌ای اقتصادی و تجاری با اداره شایسته میراث سازگار نیست.^{۸۶} بی‌شک، نسبت به کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاها که به نظر می‌رسد حقوق مکتسب را از طریق منافع اقتصادی تأمین کرده است، پیشرفتی حاصل شده است. بند ۳ ماده ۳۰۳ هم مقرر می‌دارد که لطمه‌ای «به حقوق مالکینی که هویت آنها قابل تشخیص باشد و به حق بازیافتن لاشه‌ها و دیگر حقوق دریایی»^{۸۷} وارد نشده است.

به حق می‌توان امید داشت کنوانسیونی که وضعیت و احوال میراث فرهنگی زیر آب را بی‌کم و کاست حفظ می‌کند و این اصل را مقدم بر دیگر مسائل می‌شمارد، بیشترین دولتها را به عضویت درمی‌آورد و این

---

84. Article 2 al.6.

*. Statut.

**.

***. Droit des trésors.

85. Article 4.

86. Règle 2 de l'Annexe de la Convention.

87. G. Carducci "New Developments in the Law of the Sea: the Unesco Convention on the Protection of Underwater Cultural Heritage", A.J.I.L. vol.96, April 2002, p.425.

دولتها از آن پشتیبانی می‌کردند. جای تأسف است که چنین نشد، چنانچه یکسال بعد از پذیرش متن* کنوانسیون، هنوز هیچ دولتی اقدام به تصویب آن نکرده است، به طوری که گروکشی کنوانسیون به علت مخالفت بعضی ابرقدرتها بیمی در پی دارد که به اجرا درآمدن آن مدتی طولانی به تأخیر می‌افتد.

---

*. Adoption.